

REFLEKSI SAVREMENIH MULTIDISCIPLINARNIH INTERPRETACIJA I RECEPCIJA DANTEA U XXI VIJEKU

Marko **Vukčević**, Univerzitet Crne Gore, markov@ucg.ac.me

Original scientific paper

DOI: 10.31902/fli.53.2026.5

UDC: 821.131.1.09Dante A.

Apstrakt: Rad nastoji da prikaže kompleksnost procesa recepcije u perspektivi savremenog interdisciplinarnog proučavanja srednjevjekovnih književnih tekstova na primjeru Dantea kao jednog od dva temelja književnog kanona zapadne civilizacije. Sistem razumijevanja, tumačenja i remedijacije *Božanstvene komedije* kroz intertekstualni, interkulturni i metaistorijski kontekst omogućava nam da u procesu modernih interpretacija ukažemo na Danteovu aktuelnost i relevantnost u vremenu dominacije digitalnih platformi, konzumerizma novih medija i informaciono-komunikacionih tehnologija. U skladu sa savremenim tokovima i izazovima metodoloških, teorijskih i kritičkih perspektiva, Danteov kulturni i književni kapital transmisije i adaptacije u eri globalnih izazova prvih decenija trećeg milenijuma nastavlja potvrdu njegovog univerzalizma i legitimiše sistem vrijednosti multidisciplinarne tradicije u proučavanju njegovog djela otkrivajući nove modele interpretacija i pozitivnog recepcijskog tumačenja i nakon sedam vjekova od smrti autora.

Ključne riječi: Dante, digitalna humanistika, teorija recepcije, savremene adaptacije, multimedijalnost

Božanstvena komedija obuhvatila je i sintetisala čitavu tradiciju i kulturu Danteovog vremena predstavljajući stoljećima jedno od najkompleksnijih djela iz baštine zapadne civilizacije hrišćanskog srednjeg vijeka i izvor različitih inspiracija, kontroverzi, multidisciplinarnih i interdisciplinarnih istraživanja u širokom polju humanističkih, društvenih i prirodnih nauka. Uprkos snazi Danteovog duha i njegovoj stvaralačkoj originalnosti prikazanoj u književnom opusu manje popularnih djela ¹, ipak je slava najpoznatijeg Firentinca

¹ Posthumno sastavljen mladalački pjesnički zbornik *Rime (Rime)*, stilnovistička poetska zbirka *Novi život (Vita Nova)*, prozni komentar filozofskih kancona *Gozba (Convivio)*, rasprava *O umijeću govorenja na pučkom jeziku (De vulgari eloquentia)*, političko-pravni traktat *Monarhija (Monarchia)*, *Poslanice*

stoljećima poistovjećivana sa slavom *Komedije* koja je tokom vjekova zadržala mjesto klasika obezbjeđujući njenom autoru značaj najveće pojave u historiji italijanske književnosti i jednom od glavnih temelja književnog kanona zapadne civilizacije (Bloom 1994: 46), a u periodu sajber ere i digitalnih tehnologija istaknut položaj na novim medijskim platformama. Modelujući univerzum i društvo prema sopstvenim poetičkim postulatima i rigoroznoj arhitektonskoj strukturi koja ne gubi na značaju ni u savremenim adaptacijama i interpretacijama, Dante je ostao aktuelan uprkos prevaziđenim naučnim modelima svog doba što je moguće pratiti kroz dvije uporedne i ne toliko suprotstavljene ravni. Sa jedne strane, razumijevanjem srednjevjekovnog doktrinarnog univerzuma i ideologija kroz sholastički filozofsko-teološki sistem i kulturni proizvod firentinskog predhumanizma kad se književnost doživljavala kao upoznavanje stvarnosti, intelektualni i moralni sud u potrazi za apsolutnim (nadovezujući se na obrasce didaktičke, alegorijske i moralne književnosti romanske tradicije i latinskih klasika); a sa druge strane, vremenskim, prostornim i emocionalnim izmiještanjima kojima je Danteov narativni multiverzum dodatnom mentalnom stimulacijom i vizuelizacijom savremenim tehnološkim i medijskim alatima moguće recentrirati u odnosu na klasičnu konceptualizaciju narativa čineći da se fiktivni literarni svjetovi dožive kao aktuelni i realni. Njegova književna produkcija modelovana putem kompleksne mreže višeslojnih značenja i stilskih nivoa ima polivalentnu funkciju podređujući individualno kolektivnim mehanizmima kulturnih i društvenih konvencija čime Dante autor i protagonist djela nudi izlaz iz fragmentarnosti društva čiju dezintegraciju i neuravnoteženost poetski dekonstruiše kroz fiktivnu stvarnost i metafizičke refleksije bez obzira na visok stepen njihove referencijalnosti.

Aktuelnost *Komedije* tokom vjekova očitavala se prije svega na regionalnom a onda i nacionalnom nivou, primarno kroz jezik kojim je pisana i njegovu morfološku i sintaksičku strukturu koje i u savremenom dobu, uprkos svojoj arhaičnosti, zadržavaju visok stepen razumljivosti. Spiralu multidimenzionalnosti, aktuelnosti i modernosti nalazimo i u tropletu Bog-Ljubav-Smrt kao nepresušnim temama i nekoj vrsti sigurnosti i oprobanih vrijednosti koje čitaoci u kontinuitetu istražuju kroz pitanja koja zaokupljaju ljudsku pažnju od najstarijih vremena povezujući različite epohe. Time Danteovo djelo predstavlja specifičan dnevnik zemaljskih situacija, tema, običaja i ličnosti koje ima

(*Epistole*), *Ekloge* (*Egloghe*) i prepis kosmološko-filozofskog predavanja *O položaju i obliku vode i zemlje* (*Questio de aqua et terra*) – Up. Čale i Zorić 1976: 20-37.

enciklopedijski karakter vodeći čitaoca kroz mrežu višeslojnih značenja putem moralne i religiozne katarze u ulozi Uliksa kao paradigme ljudske radoznalosti sa ciljem da pruži sveobuhvatan sud o svijetu. U toj vizuri, *Komedija* teži radikalnoj promjeni čovjeka aktualizujući uvijek savremene teme u mjeri u kojoj je tokom proteklih sedam vjekova Dante futuristički tumačio našu stvarnost a ne mi Dantea. Kreativnim rješenjima kojima se koristio - od pjesničke univerzalnosti i načina organizacije materije, preko opsega dotaknutih i obrađenih tema do simbolike brojeva, mjesta i radnje, enciklopedijske namjere, filozofskih i metafizičkih problema - autor je udahnuo život djelu koje će izvršiti nemjerljiv uticaj na generacije njegovih sljedbenika i čitalaca obezbjeđujući mu istaknuto mjesto uz velikane svjetske literature čija slava prevazilazi granice njihovog vremena i jezika.

Prvih decenija XXI vijeka, najdinamičnijeg perioda u modernoj istoriji, aktuelnost života i djela ovog klasika svjetske književnosti ne samo da se u vrijednosnom i idejnom smislu kreće naporedo sa progresivnim tendencijama, već predstavlja njen sastavni dio. S namjerom da se prikažu glavni tokovi savremene teorijske perspektive širokog polja recepcije, adaptacije i interpretacije Danteovog djela, u radu će biti primijenjen analitičko-sintetički metodološki pristup sa izvorštima u Jausovoj recepcionističkoj teoriji (Hansa Roberta Jaussa, 1921-1997) kojom je fokus sa odnosa autor-tekst u hermeneutičkom sistemu pretežno mimetički dislociran na razvoj iskustava implicitne publike i njihovog pristupa književnom djelu shodno pretpostavljenom *horizontu očekivanja* putem „posredovanja između lične inepcije i javne recepcije“ (De Man 2005: xiii). U tom kontekstu, teorija recepcije se razvija kao dijalektički mehanizam u kome se mijenjaju estetski sudovi, predbjeđenja i očekivani ishodi krajnjih recipijenata zahvaljujući pokušaju interpretatora da oživi i rastumači tekst kroz vlastiti horizont pomoću hermeneutički dinamičkog procesa *fuzije horizonata* kao krajnjem ishodištu razumijevanja (Gadamer 2004: 367).

Formiranje Danteovog kulta, interpretacije i recepcije njegovog djela te posredan ili neposredan uticaj na književnu produkciju u vijekovima koji su uslijedili nakon smrti autora započeo je još u XIV vijeku Đovani Bokačo (Giovanni Boccaccio, 1313-1375) pisanjem prve i najstarije postojeće biografije velikog pjesnika u svjetlu humanističke koncepcije.² Kao prvi dantolog i najpoznatiji popularizator njegovog

² Djelo *Mali traktat u pohvalu Danteu (Trattatello in laude di Dante)* - izvorno napisano pod dugim latinskim naslovom *De origine, vita, studiis et moribus viri clarissimi Dantis Aligerii florentini, poete illustris, et de operibus compositis ab eodem* - do nas je došlo kroz tri kodeksa čije redakcije rukopisa je napisao

djela u XIV stoljeću, Bokačo je svoja zapažanja i komentare o *Tumačenjima Komedije (Esposizioni sopra la Commedia)*³ ostavio i u rukopisima nakon javnih čitanja Danteovog remek-djela započinjući time običaj koji je vjekovima njegovan u Firenci odakle se kapilarno širio cijelom zemljom. Tokom narednih vjekova, a naročito u XIX vijeka kada je u romantičarskom ključu eksplodirao Danteov kult širom Evrope slaveći pjesnika kao simbol političkog, jezičkog i kulturnog jedinstva Italije, ova praksa je praktikovana i u drugim evropskim kulturnim centrima a od XX vijeka naročito u povodu obilježavanja jubileja Danteovog rođenja ili smrti i na gotovo svim svjetskim meridijanima.⁴

Viševjekovna tradicija *Lecturae Dantis* u eri dominacije digitalnih medija značajno je doprinijela popularizaciji *Božanstvene komedije* u savremenim okvirima, od različitih pozorišnih i filmskih transpozicija do radijskog formata i modernog televizijskog spektakla i interneta. Na tragu iskustava iz prethodnog stoljeća i medijskim popularizacijama prostom deklamacijom odabranih pjevanja *Komedije*, moderne interpretacije namijenjene široj publici uključuju njihovo

Bokačo vlastitom rukom najvjerovatnije između 1350 i 1355., u periodu svoje najplodnije životne i književne aktivnosti (Ricci 1965: 425-427). *Editio princeps* ovog biografskog djela pod jednostavnijim nazivom *Danteov život (Vita di Dante)* u svojstvu svojevrsnog predgovora ili uvoda pojavljuje se u prvoj inkunabuli *Božanstvene komedije* sa komentarima štampanoj 1477. godine u Veneciji u radionici tipografa Vindelina Špajera (*Vindelinus de Spira/Wendelin von Speyer*) – Up. Cappi-Giola 2014.

³ Na poziv firentinske Komune, Bokačo je krajem oktobra 1373. otvorio ciklus javnog čitanja i minucioznog komentarisanja Danteove *Komedije* u crkvi Santo Stefano di Badia, današnjoj opatiji Badia Fiorentina, zamišljen kao projekat jednogodišnje *Lecturae Dantis* svim danima izuzev praznika. Pretpostavlja se da je pogoršanje zdravstvenog stanja prisililo Bokača da već prvih mjeseci 1374. nakon šezdesetak predavanja prekine svoja izlaganja kod sedamnaestog stiha XVII pjevanja *Pakla*. Hronike bilježe da je od marta do septembra iste godine Firenca bila pogođena epidemijom kuge tako da bi eventualni nastavak javnog čitanja u svakom slučaju ostao problematičan, a već koncem naredne 1375. godine Bokačo je preminuo (Padoan 1965: XVI-XVII).

⁴ Ovom globalnom fenomenu doprinijelo je i formiranje *Društva Dante Aligijeri (Società Dante Alighieri)* osnovanog u Rimu 1889. koje je utemeljila grupa italijanskih intelektualaca tršćanskog književnog i kulturnog kruga predvođena pjesnikom i književnikom Kardučijem (Giosuè Carducci, 1835-1907) koji je organizaciji dao ime. U početku nacionalistički i iredentistički usmjereno, društvo je nakon Drugog svjetskog rata postalo kulturna organizacija sa ciljem promocije italijanskog jezika i kulture u svijetu a ogranci ove internacionalne institucije danas broje preko 400 ispostava izvan Italije u preko 90 zemalja svijeta – Up. Caparelli 1985.

komentarisanje, parafraze i egzegeze koje u teorijskom nivou podražavaju različite stepene interpretativne semiotike u dodatnom pojednostavljenju onoga što je sam Dante odredio u prvom poglavlju druge knjige *Gozbe* vezano za doslovno, alegorično, moralno i anagoško značenje koje književni tekst može da pruži. Ovi napori su rezultirali dodatnom razumijevanju kompleksne strukture *Komedije* i njenoj boljoj adaptivnoj komponenti izvan akademskih krugova.

Savremene tehnološke inovacije i konzumerizam novih medija iz temelja su promijenile stare paradigme stavljajući u fokus nove izazove didaktičkih adaptacija u telematskom okruženju. Krtitičko čitanje *Komedije* u analitičkom i kognitivnom smislu u periodu masovne digitalne kulture osavremenjeno je interferencijom hipertekstualnih veza i kroz televizijske adaptacije dodatnim izražajnim alatima kao što su modulacije glasa i ritma uz algoritamsku i biometrijsku shematizaciju parametara različitim performativnim prikazima na ekranu ili pozornici. Pored popularnih javnih ličnosti iz kulturne i umjetničke sfere koji su se široj i raznovrsnijoj publici obraćali na način prilagođen audiovizuelnim medijima i društvenim mrežama, ovako prezentirana virtuelna i digitalizovana supstanca djela u prvim decenijama XXI vijeka naišla je svoj izraz i u akademskim krugovima.⁵ Ovi i slični projekti uz direktne TV prenose na italijanskom javnom servisu bilježili su apsolutno liderstvo u udijelu gledanosti za slične formate, nakon čega je Dante, daleko od uobičajenih akademskih foruma i formi, ušao na neposredan način u milione domova širom svijeta o čemu svjedoče i kasniji višemilionski pregledi na video platformama (YouTube, Dailymotion i sl.). Slični primjeri u kojima popularna i visoka kultura nalaze tačku susreta samo su jedan od mogućih neakademskih pristupa koji nastavljaju privlačiti

⁵ Od pisca i režizera Sermontija (Vittorio Sermonti, 1929-2016) čije je javno čitanje i komentarisanje djelova *Komedije* 2000. godine u Rimu prikazano na nacionalnoj televiziji a kasnije i objavljeno u audioformatu (*La Commedia di Dante letta e raccontata da Vittorio Sermonti*, Gunti Editore, 2012), do oskarovca Beninjia (Roberto Benigni) čije su egzegeze i deklamacije dabranih pjevanja *Pakla* ispred crkve Santa Croce u Firenci, kasnije i čitave *Komedije* u okviru globalnog performansa *Tutto Dante*, prikazani na italijanskom javnom servisu a potom i objavljeni u audivizuelom formatu (*Tutto L'Inferno*, Medusa Video, 2016), svoj doprinos ovom tipu interpretacija dali su i univerzitetski profesori i naučnici (Giuseppe Antonelli, Valeria della Valle, Luca Serianni i dr.) kroz serijale posvećene Danteu i *Božanstvenoj komediji* emitovane na nacionalnoj televiziji u okviru dokumentarnog programa *Siarada: Il Circolo delle parole (Divino Dante)*. Web. 15 Feb 2020 <<https://www.raiplaysound.it/programmi/sciarada-ilcircolodelleparole>> – Up. Casadei-Gervasi, 2021.

pažnju kako bi se Dante približio publici koja bi ga se inače držala podalje ili ga potpuno zaobišla.

Digitalna revolucija i vještačka inteligencija uveli su dosad neviđene transformacije u čovjekovo mentalno okruženje predviđajući značajnu mutaciju na polju psihologije, jezika pa i same književnosti. Novo doba dematerijalizacije unutar medijskih sadržaja nudi nam medijska realnost neprekidnosti i deregulacije prostorno-vremenskog hoda (*infinite scroll*) u digitalnoj stvarnosti. U tom novom poretku, postindustrijska realnost mijenja pravila organizacije fizičkog i misaonog režima u težnji za konstantnom senzacijom, stalnim čulnim i kognitivnim fluksom u svijetu instant informacija u kojima tradicionalni mediji i medijski koncepti, prije svega knjiga, gube svoju primarnu funkciju. Fikcionalni svetovi u Danteovom djelu detektovani su kroz tu vizuru dvostrukim putovanjima: sa jedne strane likova kroz prostor-vrijeme, medije i žanrove, posljedično ispisujući intertekstualne relacije; a sa druge gledalačkim uranjanjem kao osobenim prostornim, vremenskim i emocionalnim između izmještanjima koja otkrivaju narativni multiverzum *Komedije*. Razvojem pametnih ekrana, konzola i *virtual reality* opreme, stvoreni su uslovi za ukidanje granice između svijeta fizičkog i medijskog. U vremenu u kojem je tehnologija nadvladala teoriju dominacijom pragmatizma i konzumerizma, transmedijalno pripovijedanje pruža brojne mogućnosti za inovativne, inter- i trans- disciplinarnе interpretacije, adaptacije i narativizacije u kooperaciji među višestrukim medijskim industrijama: na scenama, u filmovima, televiziji i radiju, a naročito putem novih digitalnih medija poput video-igara, apstraktnog prostora interneta i ostalih interaktivnih formata (Jenkins 2006: 95-96).

Multimedijalno učenje u naprednom računarskom kontekstu hipermedija realizovano je u neograničenom informacionom prostoru putem različitih simulacija, igri, virtuelne realnosti pružajući animirani pedagoški aspekt nelinearnom pristupu i prezentaciji informacija.⁶ Kao rezultat multimodalnog kombinovanja medija informacije u realnom vremenu ovaj alternativni pristup predstave sadržaja imao je efekat kako na interpretacije tako i na ishode recepcije Danteovog djela u

⁶ Kao jedan od odgovora na ovakav multimedijalni izazov lansirana je početkom vijeka urbana akciono-avanturistička video igra *Devil May Cry* (Capcom, 2001-2019) sa Danteom kao glavnim junakom, uz kasnije dorade i unaprijeđenjima po pitanju simulacije i vjerodostojnosti ludičnih elemenata. Po sličnom modelu funkcioniše i *Dante's Inferno* (Electronic Arts, 2009), akciona arkadna avantura iz trećeg lica za PC, PlayStation i Xbox – Up. Powlesland 2022.

ličnom i organizacionom sistemu učenja.⁷ Postulati teorije kompleksnosti, haosa i kompleksnosti mreže u kojima savremena tehnologija povezuje geografski udaljene digitalne resurse obavljajući neke kognitivne obrade operacija umjesto krajnjeg konzumenta, leže u osnovi konektivizma i usvajanja novih znanja za koje su potrebne meta-vještine u fenomenu mreže na koji bitno utiču tehnologija i socijalni kontekst (Tyner 2009: 77-78). Implementacija književnih klasika kao snažnog stimulativnog sredstva za razvoj jezičkih vještina i važnog izvora bogate lepeze jezičkih i kulturnih elemenata s jedne, i razvijanje interkulturnih kompetenci kao sposobnosti uspostavljanja uspješne interakcije s pripadnicima drugih kultura sa druge strane, u savremenom dobu podrazumijeva korištenje različitih kulturnih kanala (umjetnosti, pozorišta, fima, radija i televizije) i proizvoda informaciono-komunikacione tehnologije u interkulturnom dijalogu na globalnom planu, uključujući i distruptivnu tehnologiju vještačke inteligencije⁸.

Putem ovakvih multimodalnih pristupa socijalne semiotike koji se širi i na neverbalne aktivnosti i tehnološka sredstva, u različitim modelima komunikacije vizuelna komponenta, ne manje od one literarne, učestvuje u konstruisanju značenja i nosi određenu kulturnu vrijednost (Wan Leeuwen 2005: 13-14). Likovnom ekspresijom kao modelom neverbalne vizuelne komunikacije vjekovima se ostvarivala

⁷ Studijski program za Italijanski jezik i književnost Univerziteta Crne Gore je u periodu od 2021-2024. godine u susret obilježavanju Dantedija za svaku od kantika *Božanstvene Komedije* objavio po jednu interaktivnu edukativnu mapu u formi igre koje se mogu koristiti kao obrazovni resurs i didaktički alat za digitalnu nastavu – Up. Bijeg iz *Pakla* (24/04/2021) <<https://view.genially.com/608459d1793b9c0d3739fa4f>>; Putovanje kroz *Čistilište* (09/03/2023) <<https://view.genially.com/6409b2a67a3f09001a3bb827>>; Danteov *Raj* (11/03/2024) <<https://view.genially.com/65ef023ce6ef5e00143c1043>> Web. 15 Feb 2025.

⁸ Povodom obilježavanja 25. marta 2023. godine, Rai Cinema je na platformi *The Nemesis* koja nudi inovativna iskustva virtualne stvarnosti predstavio *edutainment* projekat posvećen Danteovom multiverzumu. Tim povodom, na marginama konferencije povodom predstavljanja projekta, u Firenci je u prostorijama *Casa di Dante* postavljen VR odjeljak u kome su posjetioci imali priliku da se upoznaju sa ovom interaktivnom formom koja je, nakon prikazivanja u milanskom Nacionalnom muzeju nauke i inovacije (Museo Nazionale Scienza e Tecnologia) i torinskom Nacionalnom filmskom muzeju (Museo Nazionale del Cinema), dostupna za preuzimanje putem PC i mobilnih aplikacija. – Up. *The Nemesis, Dante MultiPlatform Project*. Web. 15 Feb 2025 <<https://thenemesis.io/dantedi-the-nemesis-and-rai-cinema-launch-a-multi-platform-project-on-the-divine-comedy/>>.

produktivna i receptivna sposobnost dekodiranja Danteovog lika i djela u procesu kreativne prezentacije sadržajne atribucije umjetničkog izraza. Umjetnici, slikari, skulptori i litografi još od XIV vijeka i Danteovih savremenika, preko renesansnih i baroknih majstora, do umjetnika postmoderne stvarali su omaže Danteu dekodirajući njegov lik, poetski tekst ili istorijske, metafizičke i alegorijske elemente djelova *Komedije* u umjetničku formu i osobeni likovni izraz. Slijedeći taj primjer, generacije modernih umjetnika doprinose svojim radovima popularnosti i recepciji Dantea i umjetničkom razumijevanju *Komedije* u ključnim trenucima savremenih strukturalnih promjena na globalnom planu.⁹ Topografija *Pakla*, *Čistilišta* a dijelom i arhitektonska struktura *Raja*, ostali su do danas nepresušni izvor inspiracije kao najpopularnije prestave kolektivne svijesti o carstvima zagrobnog života. U savremenim okvirima sve više su prisutne i interpretacije *Božanstvene komedije* putem likovnih prikaza logičko-kognitivnih slika sa dramskim nervom koje uzročno-posljedično povezuju u svijesti čitatelja kompleksnu priču kroz strip kao umjetnost: od onih za najmlađe inspirisanih Diznijevim junacima (Arnaudo 2023: 23-28) do stripova u formi grafički romana (Benucci 2021: 166-167) ili japanskih manga animacija (Parker 2023: 14). U ovom periodu možemo pratiti i značajne doprinose na polju sedme umjetnosti kroz ekranizaciju popularnih knjiga inspirisanih direktno ili indirektno Danteom, ili putem adaptacija njegovog života i djela.¹⁰

⁹ Salvador Dalí, Robert Rauschenberg, Chibo Kazumasa, Wangechi Mutu, Wim Botha, Dimitrije Popović, Sandow Birk, Ettore Ximenes, Zlatko Glamočak, samo su neka od imena brojnih savremenih umjetnika koji su kroz različite forme modernog umjetničkog izraza nastavili viševjekovnu tradiciju vizuelnih predstava inspirisanih Danteom i *Božanstvenom komedijom* započetu još u periodu srednjovjekovnih iluminiranih rukopisa – Up. Braidia and Calè 2007: 83-141; Bowe 2021; Claudia Trafficante, *La Divina Commedia nell'arte dal 1400 ad oggi*. Catalogo dell'Arte Moderna (CAM) Web. 15 Feb. 2025. <<https://www.catalogoartemoderna.it/approfondimenti/la-divina-commedia-nellarte-dal-1400-ad-oggi-158>>; *Dante contemporaneo: 10 opere ispirate al Sommo Poeta*, Artuu Magazine. Web. 15 Feb. 2025 <<https://www.artuu.it/dante-contemporaneo-10-opere-ispirate-al-sommo-poeta/>>.

¹⁰ Na početku XXI vijeka na veliko platno postavljena je adaptacija psihološkog trilera *Hannibal* (Dir. Ridley Scott, Metro-Goldwyn-Mayer, 2001) u kom glavni junak razotkriva i analizira u ambijentu firentinske gradske vijećnice u danteskovskom ključu sliku suicidalnog Piera Della Vigna (*Pakao*, XIII). Lutkarska komedija *Dante's Inferno* (Dir. Sean Meredith, Dante Film LLC, 2007) po istoimenoj knjizi (Sandow Birk and Marcus Sanders, Chronicle Books, 2004) dala je novi impuls pozorišno-dokumentarnim adaptacijama kakva je francuska

Multimedijalni projekti, video performansi i adaptacije savremenih plesnih koreografija i modernog baleta inspirisanih Danteovim djelom pokazali su se interdisciplinarnim i univerzalnim umjetničkim jezikom performativnog pozorišno-scenskog izraza budući da *Božanstvena komedija* obiluje „kinetičkim sugestijama, dinamičnim slikama i plesnim metaforama“ (Fratini 2017: 138).¹¹ Slijedeći vjekovnu tradiciju slavni kompozitora (Puccini, Verdi, Rachmaninoff, Tchaikovsky, Liszt i dr.), na polju muzičke umjetnosti možemo naći direktne podražaje i inspiracije Danteovim djelom kod savremenih autora klasične (Andriessen, Wiprud, Machover, ter Veldhuis, Martino, Adès, Ronchetti i dr.) i popularne muzike (Dylan, McKennitt, Vecchioni, De André i dr.) kroz širok raspon modernog muzičkog izraza, od segmenata ili čitavih numera, preko elektronske ili instrumentalne podloge, do muzičkih adaptacija za filharmonije i opere (Up. Roglieri 2018: 177-195). Prisustvo takvih trendova podražaja u popularnoj muzici na globalnom planu zabilježeni su dominantno na polju pop, rock i heavy metal žanrova.¹²

dugometražna 3D animacija *La Divine Comédie* (Dir. Simon Coté-Lapointe, Simon Coté-Lapointe Prod., 2014). Psihološki triler i misterija *Inferno* (Sony Pictures, 2016) holivudska je ekranizacija istoimenog *bestseller* romana o univerzitetskom simbolisti sa Harvarda sa jasnom danteovskom podlogom. Od italijanskih filmskih ostvarenja izdvajaju se distopijske savremene aluzije *Mancanza-Inferno* (Dir. Stefano Odoardi, O Film Strike, 2014) i *Mancanza-Purgatorio* (Dir. Stefano Odoardi, O Film Strike, 2016), kao i satirična komedija *La Solita Commedia. Inferno* (Dir. Fabrizio Biggio, Martino Ferro, Francesco Mandelli, Wildside, 2015). U povodu proslave sedmog stoljeća od Danteove smrti biografski film *Dante* (Dir. Pupi Avati, Duea Film-Rai Cinema, 2022) po prvi put na polju sedme umjetnosti donosi ekraniziranu verziju života slavnog pjesnika. – Up. Iannucci 2004; Rossini 2023.

¹¹ *The Divine Comedy*, Cor. Edward Clug, Bitef Teatar Belgrade & Grad Teatar Budva, 2011; *Dante's Inferno: The Ballet*, Cor. Ronald Tice, Meydenbauer Center, Bellevue Washington, 2014; *The Dante Project*, Cor. Wayne McGregor, Royal Opera House, London, 2021; *Dante Variations*, Dir. Paul Taylor, Yerba Buena Center Theater, San Francisco, 2004; *Dante's Divine Comedy*, Dir. Rene Migliaccio, Blackmoon Theatre Company, International Fringe Festival, New York, 2009; *Die Göttliche Komödie*, Dir. Sebastian Baumgarten, Creaz. Schauspielhaus, Köln, 2015. – Up. Fratini 2017: 182-183.

¹² Početkom XXI vijeka njemački rock sastav Tangerine Dream objavio je trilogiju albuma posvećenih svakoj od kantika *Božanstvene komedije*: live album *Inferno* (TDI Music, 2002), koji je kasnije poslužio kao zvučna podloga za remake nijemog filma *L'Inferno* (Dir. Giuseppe De Liguoro, Snapper Music, 2004), i studijske albume *Purgatorio* (2004) i *Paradiso* (2006). Brazilski heavy metal bend Sepultura je svoj deseti studijski album inspirisan *Božanstvenom komedijom* nazvao *Dante XXI* (SPV Records, 2006) za čiju je ilustraciju

Pripreme za proslavu jubileja sedam stoljeća od Danteove smrti poklopila se sa zdravstvenom krizom uzrokovanom pandemijom koronavirusa, društvenim izolacijama i suspenzijom svih kulturnih i obrazovnih aktivnosti na globalnom planu, što je za posljedicu dalo eksperimentisanja i inovacije na polju pedagoške, kulturne i obrazovne politike. Nakon što je Italija kroz institucionalni okvir potvrdila *Dantedì*¹³ kao nacionalni dan kojim će se održavati živim sjećanje na velikog pjesnika i njegovo djelo, sve inicijative i aktivnosti planirane za prvu proslavu tim povodom pomjerene sa realnog na virtuelno polje i organizovane *online*, dajući dodatan stimulans projektu *Digitalni Dante* na globalnom planu. Rezultat prvog u potpunosti digitalnog Dantedija bilo je mnoštvo multimedijske produkcije, digitalne *Lecturae Dantis*, konferencija, naučnih skupova, podkasta, dokumentarnih filmova i kratkih formi dijeleći se posebno na različitim platformama, web sajtovima i društvenim mrežama objavama označenim službenim hashtagovima: *#dantedì*, *#ioleggoDante* i *#vivaDante*. U navedenom

danteovskim motivima je bio angažovan umjetnik Stephan Doitschinoff a prvi video singl sa albuma je osvojio godišnju nagradu *MTV Best Editing in a Video*. Italijanski simfonijski power metal bend *Luca Turilli's Rhapsody* na svom debitantskom albumu simboličnog naziva *Ascending to Infinity* (Nuclear Blast, 2012) objavio je numeru *Dante's Inferno*, a pod istim nazivom grčki death metal bend *Septicflesh* je objavio prvu numeru na svom desetom studijskom albumu (Ward Records, 2017). Australijski metalcore bend *Northlane* izdao je singl pod nazivom *Dante* (Graphic Nature Audio, 2023), dok su pojedinačne numere brojnih rock i heavy metal bendova tokom proteklih dvije decenije bile inspirisane direktno ili indirektno *Božanstvenom komedijom* (*Pink Floyd*, *Radiohead*, *Hammerfall*, *Blind Guardian*, *Iron Maiden*, *Cradle of Filth*, *Iced Earth* i dr.) – Up. Ciabattoni 2023.

¹³ Vlada Republike Italije je 17. januara 2020. godine na prijedlog tadašnjeg ministra kulture Darija Frančeskinija (Dario Franceschini) izglasala *Dantedì* kao nacionalni dan posvećen sjećanju na Dantea koji će se proslavljati 25. marta svake godine. Ideja za incijativu potekla od strane počasnog predsjednika *Accademia della Crusca*, lingviste i filologa Sabatinija (Francesco Sabatini), te novinara lista *Corriere della Sera* Paola Di Stefana, ubrzo je podržana od strane stručne i laičke javnosti, vodećih kulturnih i obrazovnih institucija u zemlji i resornog ministarstva. Zajedničkim naporima svih činilaca započete su opsežne pripreme za organizaciju svečanih proslava tim povodom širom Italije - Up. Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana, *Direttiva del Presidente del Consiglio dei Ministri (17 gennaio 2020)*, *Indizione della «Giornata nazionale dedicata a Dante Alighieri», denominata «Dantedì'» (GU N. 39 del 17-2-2020)*. Web. 15 Feb 2025
[<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/02/17/20A01008>](https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/02/17/20A01008).

periodu zdravstvene krize, globalne društvene izolacije i suspenzija svih kulturnih i obrazovnih djelatnosti, urbana umjetnost i oslikavanje murala bila je jedna od rijetkih kulturnih aktivnosti koje su djelovale na internacionalnoj *street art* sceni, pa je i Dante u toj vizuelno-prostornoj ekspresiji našao svoj umjetnički izraz (Smith 2023: 266-274) putem kojeg je postao dostupnim i onim generacijama koje bi ga, u drugačijim okolnostima, možda i zaobišle.

Digitalno-multimedijalno iskustvo u doba zdravstvene krize uzrokovane globalnom pademijom nametnulo je posmatranje književnog teksta i u njegovom hipertekstualnom kontekstu zasnovanom na inerpoliciji vizuelnih elemenata sa linearnim pripovjednim tekstom kroz ineraktivnu dimenziju savremenih tehnologija. Brojne visokoobrazovne institucije u tehnološki razvijenim zemljama i prije pandemije upućivale su na upotrebu novih digitalnih tehnologija u obrazovnom procesu, i iz komercijalnih i socio-ekonomskih razloga između ostalog, dok su podsticaji na polju sinhronog i asinhronog čitanja, nastave i učenja *online* u periodu koronavirusa postali nužna promjena obrazovnih paradigmi uslovljenih kriznim mjerama i globalnim prelaskom učenja na daljinu za više od 1.6 milijarde studenata širom svijeta i milione onih koji uče samostalno putem digitalnih platformi (Hesham, Henry and Shad 2023: 55; 59). U periodu globalne zdravstvene krize kada je obrazovni sistem funkcionisao u sistemskoj zavisnosti od savremenih tehnologija u skladu sa vanrednom epidemiološkom situacijom i nametnutim mjerama, problematiku didaktike Danteovog dijela olakšalo je objavljivanje korisnih studija na tragu one o indirektnim edukativnim i pedagoškim aspektima *Božanstvene komedije* (Mantegazza 2014: II).¹⁴ Prve decenije XXI vijeka donijele su i inovacije u obrazovanju na globalnom planu ekspanzijom masovnih otvorenih *online* kurseva i sistema za personalno učenje kao neograničenog otvorenog pristupa besplatnog unaprijeđenja znanja na formalnom i neformalnom nivou putem različitih digitalnih platformi i savremenih tehnologija.¹⁵ U navedenom kontekstu, lansiran je 2007.

¹⁴ Up. Cambi e Sola 2020; Genovesi 2021; Nembrini 2021.

¹⁵ Koncepti besplatnih predavanja i praksa prestižnih svjetskih univerziteta da omoguće slobodan pristup kvalitetnim obrazovnim sadržajima na globalnom nivou i unaprijede sopstvene obrazovne procese putem *Massive open online course* (MOOC) u integraciji i interakciji sa platformama tehnologije Web 2.0 (*Learning Management System* (LMS); *Virtual Learning Environment* (VLE); *Online Learning Centre* (OLC), *Personal Learning Environment Interactive Navigator* (PLEIN), *Open Educational Resources* (OER) i sl.), izmijenili su savremene tokove obrazovnog procesa, naročito u periodu nakon 2012. godine

godine pionirski interaktivni projekat *Federica Web Learning* kao multidisciplinarna obrazovna digitalna platforma Univerziteta Fridrih II u Napulju (Merciai i Kerr 2019: 286), danas sa preko 500 *online* kurseva, 2500 lekcija i 7500 video materijala.¹⁶ U početku povezana sa Danteovim svijetom sa istorijskog, kulturnog i produktivnog gledišta, web platforma je nudila virtuelni ambijent Campus 3D korisničkog interfejsa za navigaciju koju je krasio portret Dantea preuzet sa freske firentinske katedrale *Dante, Božanstvena komedija i Firenca* renesansnog slikara Domenika di Mikelina (Domenico di Michelino, 1417-1491) u kojoj se pjesnik pojavljuje u ikonografiji kojom simbolički nudi *urbi et orbi* otvoreni svezak svog djela u ruci. Nakon nekoliko godina ova platforma je evoluirala i uključila se 2015. godine u globalnu MOOC mrežu nudeći multimedijalni portfolio poput interaktivnih testova, iTunes podkasta i virtuelnih programa smartphone korisničke podrške uz različite kurseve vezane za cjeloživotno učenje po ugledu na *edX* platformu Harvard-MIT MOOC provajdera. Na bazi tog partnerstva nastali su brojni tečajevi koji su *Federica Web Learning* pozicionirali među deset svjetskih najproduktivnijih MOOC platformi unapređujući didaktički kvalitet učenja i širenja znanja (Up. Lanzotti et al. 2019). Po ugledu na jedan od prvih *online* kurseva nastalih iz te kolaboracije posvećenih Danteu i njegovom djelu, univerziteti širom svijeta pokrenuli su slične inicijative u okviru *Open Educational Resources (OER)* projekata preko kojih je Dante kao *otac italijanskog jezika* i najinternacionalniji italijanski književni autor postao i otac eksperimentisanja sa književnim MOOC kursevima na globalnom planu (De Martino 2021: 70).¹⁷

i njihovog eksponencijalnog porasta i konstantnog unaprijeđivanja. – Up. Shark 2015.

¹⁶ *Federica Web Learning, University Centre for Innovation, Experimentation and Diffusion of Multimedia Learning at the University of Naples Federico II.* Web. 15 Feb 2025 <<https://www.federica.eu/en/meet-federica/>>.

¹⁷ Raffaele Giglio, *Dante tra poesia e scienza* (Università degli Studi di Napoli Federico II) <<https://lms.federica.eu/enrol/index.php?id=326>>; Stefano Prandi, Piero Boitani, Corrado Bologna, Mira Mocan, Carlo Ossola, Lino Pertile, *All'eterno dal tempo. Introduzione alla Commedia di Dante* (Università della Svizzera Italiana) <[https://www.swissmooc.ch/courses/La Comedia di Dante/](https://www.swissmooc.ch/courses/La%20Comedia%20di%20Dante/)>, Giuseppe Mazzotta, *Dante in Translation* (Yale University) <<https://oyc.yale.edu/italian-language-and-literature/ital-310>>; Frank Ambrosio, *The Divine Comedy: Dante's Journey to Freedom*, (Georgetown University) <<https://dante.georgetown.edu>> Web. 15 Feb 2025. – Up. De Martino 2021: 67-70.

Imajući u vidu sve naprijed navedeno, moglo bi se zaključiti da je Dante naš srednjevjekovni savremenik čiji lik i djelo nastavljaju da budu relevantni i inspirativni, sa značajnim uticajem na brojne naučne discipline i digitalne medije kojima nudi bogat materijal za moderne interpretacije i kulturne recepcije potvrđujući time univerzalnost i bezvremenost svog stvaralaštva. U skladu sa savremenim tokovima i izazovima metodoloških, teorijskih i kritičkih perspektiva, kulturni i književni kapital transmisije i recepcije *Božanstvene komedije* u eri globalnih izazova na početku XXI vijeka nastavlja potvrdu Danteovog univerzalizma i legitimiše sistem vrijednosti multidisciplinarne tradicije u proučavanju njegovog djela otkrivajući nam nove modele interpretacija i pozitivnog recepcijskog tumačenja i nakon sedam vjekova od smrti autora.

Literatura:

- Arnaudo, Marco. „Dante’s Comedy and Comics“, *Dante Alive. Essays on a Cultural Icon*, (edited by Francesco Ciabattoni and Simone Marchesi). London: Routledge, 2023. pp. 22-36.
- Athique, Adrian. *Transnational Audiences: Media Reception on a Global Scale*. Cambridge: Polity Press, 2016.
- Benucci, Alessandro. „Dante transmediale La Divina Commedia a fumetti di Marcello“, «A riveder la china» *Dante nei fumetti (e vignette) italiani dal XIX al XXI secolo*, a cura di Leonardo Canova, Luca Lombardo e Paolo Rigo. Venezia: Edizioni Ca’ Foscari
- Bloom, Harold. *The Western Canon. The book and school of the ages*. New York: Harcourt Brace & Company, 1994.
- Bowe, David (ed). *Rachel Owen: Illustrations for Dante’s Inferno*. Oxford: Bodleian Library, 2021.
- Braida, Antonella and Luisa Calè (eds.). *Dante on View The Reception of Dante in the Visual and Performing Arts*. Burlington: Ashgate, 2007.
- Cambi, Franco e Giancarla Sola. *Dante educatore europeo*. Genova: Melangolo, 2020.
- Caparelli, Filippo. *La "Dante Alighieri" (1920-1970)*. Roma: Bonacci, 1985.
- Cappi, Davide e Marco Giola. „La redazione non autografa del "Trattatello in laude di Dante": tradizione manoscritta e rapporti con le altre redazioni“, *Dentro l’officina di Giovanni Boccaccio. Studi sugli autografi in volgare e su Boccaccio dantista*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2014, pp. 245-327.
- Casadei, Alberto e Paolo Gervasi. *La voce di Dante. Performance dantesche tra teatro, tv e nuovi media*. Roma: Luca Sossella editore, 2021.

- Ciabattoni, Francesco. „Hip-Hop, Rock, and Heavy Metal Dante“, *Dante Alive. Essays on a Cultural Icon* (edited by Francesco Ciabattoni and Simone Marchesi). London: Routledge, 2023, pp. 99-116.
- Čale, Frano i Mate Zorić. *Dante Alighieri. Djela I*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1976.
- De Man, Paul. „Introduction“, *Toward an Aesthetic of Reception* (translation from German by Timothy Bahti). Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005, pp. vii-xxv.
- De Martino, Delio. „Dante e l'e-learning“, *Ricerche pedagogiche*, LV, 220-221, Parma: Anicia, 2021, pp. 57-73.
- Fratini, Roberto. „Quasi una catabasi. La *Divina Commedia* nella danza degli ultimi 200 anni: Parte I“. *Dante e l'Arte*, Vol 4, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona/Institut d'Estudis Medievals, 2017, pp. 137-84
- Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method* (translation revised by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall). New York: Continuum [Second, Revised Edition], 2004.
- Genovesi, Giovanni. *In Viaggio con Dante. Per sentieri educativi*. Genova: Anicia, 2021.
- Hesham, Magd, Jonathan Henry, and Khan Shad Ahmad. „Education Situation in Online Education before the Pandemic and in the Time of Pandemic“, *Advances in Distance Learning in Times of Pandemic* (edited by Joanna Rosak Szyrocka et al.). New York: Chapman & Hall/CRC Press, 2023.
- Iannucci, Amilcare A. (ed.). *Dante, Cinema and Television*. Toronto: University of Toronto Press, 2004.
- Iser, Wolfgang. „Interaction between Text and Reader“. *The Reader in the Text: Essays on Audience and Interpretation* (edited by Susan R. Suleiman and Inge Crosman). Princeton: Princeton University Press, 2014, pp. 106-120.
- Jenkins, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press, 2006.
- Lanzotti, Antonio, Mauro Calise, Maddalena Molaro, Stefano Papa, Stanislao Patalano, and Fabrizio Renno. „Federica's MOOC (Massive Open Online Course): a blended course in engineering drawing at Federico II“. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing (IJIDeM)*, 13: 3, Paris: Springer, 2019, pp. 1115-1128.
- Merciai, Ilaria and Ruth Kerr. „MOOCs as a Key Strategy for University Orientation“. *Education and New Developments*, I. Lisboa: InScience Press, 2019, pp. 286-290.
- Nembrini, Franco. *A scuola con Dante. Spunti della Divina Commedia per educatori e insegnanti*. Milano-Torino: Pearson, 2021.
- Padoan, Giorgio. „Esposizioni sopra la Comedia di Dante“ (a cura di Giorgio Padoan), *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio* (a cura di Vittore Branca), 10 voll. vol. VI, Milano: Mondadori, 1965.
- Parker, Deborah. „Doré's Dante. Influence, Transformation and Reinvention“. *Dante Alive. Essays on a Cultural Icon* (edited by Francesco Ciabattoni and Simone Marchesi). London: Routledge, 2023, pp. 3-21.

- Powlesland, Katherine. „Dante and Video Games: The Unrealised Potential of the Virtual *Commedia*“. *Italian Studies*, 77:2 (2022), pp. 146-156.
- Roglieri, Maria Ann. „Nineteenth- And Twentieth-Century Musical Adaptations Of Dante’s ‘Commedia’: ‘Dante’s Greatest Hits’“, *Bibliotheca Dantesca: Journal of Dante Studies*, 1. Philadelphia: University of Pennsylvania, 2018, pp. 177-195.s
- Rossini, Antonio. „Cinema and Television“, *Dante Alive. Essays on a Cultural Icon* (edited by Francesco Ciabattoni and Simone Marchesi). London: Routledge, 2023, pp. 117-129.
- Ricci, Pier Giorgio. „Trattatello in laude di Dante“ (a cura di Pier Giorgio Ricci), *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio* (a cura di Vittore Branca), 10 voll. vol. III, Milano: Mondadori, 1965.
- Shark, Alan R. *The Digital Revolution in Higher Education. How and Why the Internet of Everything is Changing Everything*. Alexandria (Virginia): Public Technology Institute, 2015.
- Smith, Macs. „The Icon, the Exile: Dante and Contemporary Italian Street Art“, *Dante Alive. Essays on a Cultural Icon* (edited by Francesco Ciabattoni and Simone Marchesi). London: Routledge, 2023, pp.262-288.
- Toninelli, Marcello. *Dante. La vita*, Rimini: Il Ponte, Cartoon Club, 2009.
- Toninelli, Marcello. *Dante. La Divina Commedia a fumetti*, Brescia: Shockdom, 2015.
- Tyner, Kathleen. *Literacy in a Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. New York: Routledge, 2009.
- Wan Leeuwen, Theo. *Introducing Social Semiotic*. London: Routledge, 2005.

REFLECTIONS ON MODERN MULTIDISCIPLINARY INTERPRETATIONS AND RECEPTION OF DANTE IN THE 21st CENTURY

The paper attempts to provide an overview of the complex process from the perspective of contemporary interdisciplinary study and evaluation of medieval literary texts, using Dante as one of the two foundations of the literary canon of Western civilization. The system of understanding, interpretation and remediation of the Divine Comedy through the intertextual, intercultural and metahistorical context allows us, in the process of modern interpretations, to show the topicality and relevance of Dante in the era of the dominance of digital platforms, consumption of new media and technologies. In line with contemporary trends and challenges of methodological, theoretical and critical perspectives, Dante’s cultural and literary capital of transmission and reception in the era of 21st century global challenges continues to affirm its universalism and legitimizes the value of the multidisciplinary tradition in the study of his work, continuing to reveal new models of interpretation and positive reception on a global scale even after seven centuries since the author’s death.

The Divine Comedy encompassed and synthesized the entire medieval culture and tradition and today represents one of the most complex legacies of Western civilization of the Christian Middle Ages, which has remained a source

of diverse inspiration, controversy and multidisciplinary research across a broad spectrum of humanities, social and natural sciences over the centuries. By modeling the universe and society according to his own poetic postulates and a rigorous architectural structure that does not lose relevance even in contemporary adaptations and interpretations, the understanding of the outdated scientific models of Dante's age and its actuality can be pursued on two comparative and not so contrasting levels. On the one hand, through the understanding of the doctrinal universe and ideologies of the Middle Ages through the scholastic philosophical-theological system and the cultural product of Florentine pre-humanism, when literature was perceived as an introduction to reality, an intellectual and moral judgment in search of the absolute, building on the patterns of the didactic, allegorical and moral literature of the Roman tradition and the Latin classics. On the other hand, the temporal, spatial and emotional shifts with which Dante's narrative multiverse can be re-centered in relation to the classical conceptualization of narrative, through additional mental stimulation and visualization with modern technological and media tools that allow fictional literary worlds to be experienced as actual and real.

Dante's literary production, modeled by a complex network of multilayered meanings and stylistic levels, has a polyvalent function that subordinates the individual to the collective mechanisms of cultural and social conventions, whereby Dante, the author and protagonist of the work, offers a way out of the fragmentation of society, whose disintegration and imbalance he poetically deconstructs through fictional reality and metaphysical reflections, regardless of their high degree of referentiality.

Contemporary technological innovations and the consumption of new media have fundamentally changed old paradigms and pose new challenges for didactic adaptation in a digital and telematic environment. The critical reading of Dante's Comedy in an analytical and cognitive sense in the age of digital mass culture has been modernized by the interference of hypertext links and by television adaptations with additional means of expression such as voice and rhythm modulations together with algorithmic and biometric schematization of parameters through various performative representations on screen or stage.

In the age of the dominance of digital media, the centuries-old tradition of the *Lecturae Dantis* has contributed significantly to the popularization of the Divine Comedy in contemporary contexts: from various theater and film adaptations to radio formats and modern television spectacles. Drawing on the experience of the previous century and the popularization of the Comedy in the media through the simple declamation of selected chants, modern interpretations intended for a wider audience include commentaries, paraphrases and exegeses that imitate different levels of interpretative semiotics on a theoretical level.

The digital revolution and artificial intelligence have transformed the human psyche in unprecedented ways and foretold a significant change in the field of psychology, language and literature itself. The new era of dematerialization of media content offers us a media reality of continuity and

deregulation of the space-time flow (infinite scroll) in the new digital context. In this new order, the post-industrial reality changes the rules of organization of the physical and mental regime in the pursuit of constant sensation, constant sensory and cognitive flow in the world of instant information, where traditional media and media concepts, especially books, lose their primary function. The fictional worlds in Dante's work are traced by this view through double journeys: through space-time, media and genres that consequently write intertextual relationships; and through the immersion of the spectator as a particular spatial, temporal and emotional displacement that reveals the narrative multiverse of the *Divine Comedy*. With the development of smart screens, consoles and virtual reality devices, the conditions have been created for the elimination of the boundary between the physical and media worlds.

The use of literary classics as a powerful stimulating tool for the development of language skills and as an important source of a rich supply of linguistic and cultural elements on the one hand, and the development of intercultural competences as the ability to interact successfully with members of other cultures on the other, implies in the modern age the use of various cultural channels (art, theatre, film, radio and television) and products of information and communication technology in intercultural dialogue on a global scale, including the disruptive technology of artificial intelligence, in which Dante's work finds its place.

The first decades of the new millennium brought innovations in education on a global scale with the proliferation of mass open online courses and personal learning systems as unlimited open access to free knowledge expansion on a formal and informal level through various digital platforms and technologies. The concepts of free lectures and the practice of renowned worldwide universities to provide free access to high quality educational content on a global scale and to support their own educational processes through Massive Open Online Courses (MOOC) in integration with Web 2.0 technology platforms (Learning Management System (LMS); Virtual Learning Environment (VLE); Online Learning Center (OLC), Personal Learning Environment Interactive Navigator (PLEIN), Open Educational Resources (OER), etc.), have shaped the modern trends in education., have changed the modern trends of the educational process, especially in the post-2012 era and their exponential growth and continuous improvement during the global pandemic, in which Dante has played a remarkable role, confirming its universality and the possibility of adapting to new didactic and pedagogical contexts.

At a time when technology has overcome theory with the dominance of pragmatism and consumption, transmedia storytelling offers numerous opportunities for innovative, inter- and transdisciplinary interpretations, adaptations and narratives in collaboration between different media industries: on stage, in film, television and radio and, above all, through new digital media such as video games, the abstract space of the Internet and other interactive formats. Nonetheless, Dante's figure and his literary work remain relevant and inspiring, providing rich material for contemporary interpretations and cultural receptions, while his influence extends across different disciplines and media,

confirming the universality and timelessness of his creativity. The cultural and literary capital of the transmission and reception of the Divine Comedy in the age of 21st century global challenges continues to affirm Dante's universalism and legitimizes the value system of the multidisciplinary tradition in the study of his work, revealing new interpretive models and positive interpretations of reception even seven centuries after the author's death, in line with contemporary trends and challenges of methodological, theoretical and critical perspectives.

Keywords: Dante, digital humanities, contemporary reception, narrative theory, multimedia